

УДК 811.111-112

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ КОРЕЛЯТИ РЕФЕРЕНТА КРИЗА,
УТВОРЕНІ ЗА КВАЛІФІКАТИВНОЮ СХЕМОЮ
(на матеріалі англомовного газетного дискурсу)**

У статті встановлені концептуальні кореляти референта КРИЗА, утворені за кваліфікативною схемою у сучасному англомовному газетному дискурсі й з'ясований їх аксіологічний потенціал. Кваліфікативна схема лежить в основі базових метафор КРИЗА є ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ, КРИЗА є КОНТЕЙНЕР/ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА, КРИЗА є ШЛЯХ (ТОЧКА ПРИЗНАЧЕННЯ). Базовий онтологічний корелят ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ має розширення ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ ВЕЛИКОГО РОЗМІРУ/ВАГИ, а також біоморфну специфікацію ЖИВИЙ ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ й її антропну специфікацію ЛЮДИНА з розширеннями СЕРЙОЗНА/ БЕЗЖАЛІСНА ЛЮДИНА. Образ-схемний онтологічний корелят КОНТЕЙНЕР/ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА має розширення ГЛИБОКИЙ КОНТЕЙНЕР. Виявлені кореляти реалізують негативну утилітарну оцінку «шкідливо».

Ключові слова: концептуальний корелят, концептуальний референт, когнітивна метафора, англомовний газетний дискурс.

Постановка проблеми. Значну роль у проясненні поняттєвого й емоційно-ціннісного змісту концепту КРИЗА відіграє метафора як спосіб концептуалізації дійсності, що полягає у проясненні одного концепту посередництвом іншого [1, с. 203]. Метафоризація заснована на взаємодії двох структур знання, які називають концептуальним референтом або цариною цілі, маючи на увазі концепт, що осмислюється, та концептуальним корелятом або цариною мети, апелюючи до концепту, в термінах якого він осмислюється [1, с. 245].

Когнітивні трансформації царини джерела описуються в термінах метафоричних кореляцій – лінгвокогнітивних процедур розширення (*extension*), специфікації (*elaboration*), редукції (*questioning*) і комбінування (*combining*) [2, с. 67-70]. Процедура розширення пов'язана із введенням в царину джерела нового елемента, який не «висвітлюється» у базовій конвенціональній кореляції. Суть процедури специфікації полягає в деталізації конвенціонального елемента. Процедура комбінування активує декілька концептуальних метафор, об'єктивованих у дискурсі одним образним метафоричним виразом. У результаті процедури редукції валідність елемента царини джерела ставиться під сумнів, у результаті чого цей елемент не може бути застосованим до царини цілі.

У дискурсі метафори реалізуються словосполученнями і реченнями у контексті висловлень. Інформація, репрезентована словосполученнями і реченнями як матеріальними формами, організується за певними ономасіологічними моделями, іншими словами, - подієвими схемами (ономасіологічними моделями) [3; 4, с. 3-14]. Однією з них є кваліфікативна схема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переважна більшість досліджень концептів містить опис лінгвальних засобів їх метафоричного втілення, як сталих конвенціоналізованих, так і нових оригінальних, які утворюються суб'єктами дискурсу у процесі розумово-мовленнєвої діяльності. У цьому аспекті особливо цікавими є дискурси на кшталт газетного, функціонально-стилістичний потенціал яких поєднує стандартизованість, що створює підґрунтя для реалізації рекурентних конвенціоналізованих метафор зі стертою образністю, й експресивність, що сприяє формуванню оригінальних нових метафор, наділених живою образністю.

Особливою увагою дослідників користується метафоризація соціально значущих аксіологічно маркованих концептів, які відіграють значну роль у житті представників лінгвокультурних соціумів, у тому числі й англомовних, і впливають на формування їх образу світу. До такого типу концептів відноситься і концепт КРИЗА, метафоричне втілення якого ще не було об'єктом комплексного лінгвістичного аналізу.

Метою статті є встановлення корелятів концептуального референта КРИЗА, утворених за кваліфікативною схемою у сучасному англомовному газетному дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кваліфікативна схема втілюється двома типами синтаксичних конструкцій – іменниковими підрядними словосполученнями, де лексема *crisis* як головне слово поєднується із залежним прикметником у функції означення (*Adj + crisis*), і простими реченнями, де *crisis* слугує підметом, а прикметник – предикативом (*Crisis is Adj*). Прикметники у функції означення або предикатива приписують референту *crisis* певну ознаку за кваліфікативною схемою предметного фрейму [КРИЗА є ТАКА-якість]. Наявність цієї ознаки дозволяє уподібнити референт КРИЗА тій чи іншій сутності на базі компаративного фрейму [КРИЗА-компаратив є начебто ДЕХТО/ДЕЦО-корелят].

Мовні вирази, структуровані за кваліфікативною схемою, актуалізують у дискурсі базову онтологічну метафору КРИЗА є ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ, а також образ-схеми КОНТЕЙНЕР/ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА та ШЛЯХ (НАБЛИЖЕННЯ ДО ТОЧКИ ПРИЗНАЧЕННЯ). Базові кореляти метафор конкретизуються у дискурсивних контекстах, утворюючи розширення і специфікації.

Базова **онтологічна метафора** КРИЗА є ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ набуває розширення за допомогою прикметниками *big* [of a thing: of considerable size; less formal than *large* and usu without the emotional implications of *great* LME [5] – про річ: великого розміру; менш формально, ніж *large* і звичайно без емоційних конотацій *great*], *great* [of an object: big, large, now usu when implied surprise, admiration, contempt, etc. OE [5] – про предмет: великий, крупний, тепер звичайно імплікує здивування, захоплення, зневагу тощо], *huge* [very great, large or big ME [5] – величезний] і *vast* [of very great or large dimensions or size LME [5] – дуже великий за вимірами або розміром]. Усі ці прикметники приписують референту *crisis* такий параметр, як «великі розміри» й відтак втілюють концептуальний корелят ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ ВЕЛИКОГО РОЗМІРУ, утворюючи **розширення** базової онтологічної метафори:

(1) *On Friday, five days after soldiers forced their way into the presidential palace and removed Manuel Zelaya, the leftist president, at gunpoint, the leading international body attempting to solve central America's **biggest political crisis** in a generation seemed to be of the same opinion* (Financial Times, Jul 3, 2009).

(2) *The crisis in the financial markets has been **the greatest** in the past 50 years, but it is in such conditions that the toughest and most dynamic companies show their colours* (Financial Times, Feb 11, 2009).

(3) «*This is the only reason why the situation has not degenerated into a **huge crisis** so far*» (Financial Times, Jul 3, 2009).

(4) *Yet tackling China's **vast medical crisis** is daunting* (Newsweek, Dec 13, 2008).

Це розширення має полісемантичне підґрунтя: зона подібності задається слотом ТАКИЙ, проте референту приписуються не лише «наявність розмірів», що власне й надає йому властивостей ФІЗИЧНОГО ОБ'ЄКТА, але й додаткова характеристика розмірів – «великі».

Прикметник *massive* [having great size and weight ME [5] – такий, що має великий розмір та вагу], окрім властивості «наявність розмірів», приписує референту *crisis* ще дві властивості – «великий розмір» та «вага» й у такий спосіб уподібнює його ФІЗИЧНОМУ ОБ'ЄКТУ ВЕЛИКОГО РОЗМІРУ і ВАГИ:

(5) *Would a No vote not produce **a massive political crisis**, both in the European Union and in Ireland?* (Financial Times, Sep 13, 2009).

Утворене розширення метафори має полісемантичне підґрунтя, оскільки усі ознаки референта структуруються на базі одного слоту ТАКИЙ.

Усі названі метафори становлять собою розширення базової метафори ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ, оскільки не просто наділяють референт КРИЗА такими характеристиками, як «розміри», «вага», але й конкретизують ці характеристики – «великий розмір/велика вага». При цьому референт не змінює свого статусу в родо-видовій ієрархії концептуальних корелятів КРИЗИ.

Хоча такі якості, як «великий розмір/вага», в англомовній культурі стереотипно оцінюються як позитивні, у контексті аналізованого дискурсу такі метафори, як правило, мають **негативну утилітарну оцінку «шкідливо»** оскільки характеризують таке негативне соціальне, економічне й політичне явище, як криза й, з точки зору суб'єкта оцінки, його величина лише

наносить більшої шкоди. Відтак, негативний оцінний потенціал метафори визначається негативною аксіологічною природою концептуального референта.

Концептуальний корелят ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ має **біоморфну специфікацію ЖИВА ІСТОТА**. Ця специфікація реалізується, зокрема, складеним прикметником *eight-month-old*, де *old* означає [of a special age, duration of life OE [5] – про вік, довжину життя], що дозволяє уподібнити референт *crisis* ЖИВИЙ ІСТОТИ, наділяючи його такою характеристикою, як «вік». Наприклад:

(6) *An eight-month-old political crisis in Belgium, one of Europe's most decentralised states, appeared close to an end on Monday with a compromise under which even more self-rule would be offered to the country's regions* (Financial Times, Feb 25, 2008). Метафора закоріненна на моносемантичному підґрунті. Прикметник *grave* [of people: solemn, serious as opp. to mirthful or jocular E16; [5] – про людей: поважний, серйозний як протилежність радісному або жаргівливому E16] наділяє референт *crisis* такою характеристикою ЛЮДИНИ, як «серйозність» й у такий спосіб утворює **антропне розширення СЕРЙОЗНА ЛЮДИНА**:

(7) *If some latter-day Rip Van Winkle nodded off in 2007 and awoke this New Year's Eve to survey the capital markets, he'd pick up scant clues that he'd dozed through the gravest economic crisis since stockbrokers started falling past Manhattan windows back in 1929* (Financial Times, Dec 31, 2009).

Як і будь-яке інше розширення, описана метафора спирається на полісемантичне підґрунтя – і ознака «подібність до людини», яка імплікується ознакою «серйозність», і власне ознака «серйозність» приписуються референту на базі слоту ТАКИЙ.

Хоча «серйозність» є нейтральною характеристикою людини, у сполученні з референтом КРИЗА ця якість переоцінюється як така, що посилює шкідливість КРИЗИ й відтак набуває **негативної утилітарної оцінки «шкідливо»**. Відповідно, негативність концептуального референта змінює оцінний знак корелята і стає джерелом негативної оцінки метафори в цілому.

Прикметники *unrelenting* [not giving way to kindness or compassion; unmerciful L16 [5] – неспроможний на доброту та співчуття, безжалісний] та *severe* [strict in manners of conduct or behaviour; austere M16 [5] – суворий в манерах поведінки; аскетичний] теж персоніфікують референт КРИЗА й водночас акцентують таку характеристику ЛЮДИНИ, як «безжалісність», утворюючи **антропне розширення БЕЗЖАЛІСНА ЛЮДИНА**:

(8) *The unrelenting political crisis and speculation that militias are being formed has left many Lebanese aghast at the thought that the country could be sliding into civil war once more* (Times, Nov 23, 2007).

Ця метафора спирається на полісемантичне підґрунтя й реалізує, окрім **негативної утилітарної оцінки «шкідливо»**, заданої референтом, ще й **негативну етичну оцінку «аморально»**, втілювану корелятом, оскільки такі якості, як «безжалісність/жорстокість» не вписуються в морально-етичні норми. Тут оцінні знаки корелята і референта співпадають.

Окрім того, квалікативна схема складає підґрунтя для реалізації **експерієнціальної специфікації КРИЗА є ХВОРОБА**. Засобами реалізації метафори служать словосполучення *acute crisis* [acute – of a disease, symptoms of disease: of short duration LME [5] – про хворобу, симптоми хвороби: короткочасні]; *painful crisis* [painful – causing mental distress or suffering; causing bodily pain or suffering ME [5] – таке, що спричиняє ментальні страждання; фізичний біль або страждання].

Окремому розгляду підлягають метафори, корелятом яких є **онтологічна образ-схема КОНТЕЙНЕР/ ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА**. Мовним засобом реалізації таких метафор є, зокрема, прикметник *deep* [having great extension downward from the top OE [5] – глибокий], який приписує референту *crisis* таку характеристику, як «глибина», й у такий спосіб формує полісемантичне підґрунтя **розширення КРИЗА є ГЛИБОКИЙ КОНТЕЙНЕР**:

(9) *A devaluation in 1994 amid a deep economic crisis spurred a wave of popular unrest that Chavez eventually tapped to win the presidency five years later* (Financial Times, Jan 9, 2010).

Зона подібності задається слотом ТАКИЙ: ознака «подібність до контейнера» імплікується прикметником *deep*, що характеризує описуваний об'єкт як «глибокий», а «глибина» імплікує наявність певного резервуара – у найбільш загальному вигляді – контейнера.

Іншою образ-схемою, що реалізує метафори КРИЗИ, є **орієнтаційна образ-схема ШЛЯХ**, яка втілюється, зокрема, словосполученням *the way to a crisis* (шлях до кризи). КРИЗА, відповідно, репрезентує точку у просторі, що є пунктом призначення руху суб'єкта пізнання:

(10) *And as we continue down this path — dangerous big banks, out-of-control health care spending, significant tax cuts, small changes in nonmilitary discretionary spending and irresponsible rhetoric on both sides — **we are well on our way to a real crisis*** (Wall Street Journal, Feb 24, 2011).

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, кваліфікативна схема лежить в основі базових метафор КРИЗА є ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ, КРИЗА є КОНТЕЙНЕР/ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА, КРИЗА є ШЛЯХ (ТОЧКА ПРИЗНАЧЕННЯ). Базовий онтологічний корелят ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ має розширення ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ ВЕЛИКОГО РОЗМІРУ/ВАГИ, а також біоморфну специфікацію ЖИВИЙ ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ й її антропну специфікацію ЛЮДИНА з розширеннями СЕРЬОЗНА/ БЕЗЖАЛІСНА ЛЮДИНА. Образ-схемний онтологічний корелят КОНТЕЙНЕР/ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА має розширення ГЛИБОКИЙ КОНТЕЙНЕР. Зазначені метафори реалізують негативну утилітарну оцінку «шкідливо», а у випадку корелята БЕЗЖАЛІСНА ЛЮДИНА – ще й етичну оцінку «аморально». Джерелом цієї оцінки є концептуальний референт КРИЗА. У контексті дискурсу його негативний аксіологічний потенціал надає негативної оцінки аксіологічно нейтральному кореляту (ЖИВА ІСТОТА/ СЕРЬОЗНА ЛЮДИНА/ КОНТЕЙНЕР/ ТОЧКА ПРИЗНАЧЕННЯ) або змінює позитивний знак корелята на негативний (ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ ВЕЛИКОГО РОЗМІРУ/ ВАГИ).

Перспективним є встановлення корелятів референта КРИЗА, утворених за іншими ономазіологічними схемами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor / G. Lakoff // *Metaphor and Thought* / [ed. A. Ortony]. – Cambridge : CUP, 1993. – P. 202-251.
2. Lakoff G. More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor / G. Lakoff, M. Turner. – Chicago; London : The Univ. of Chicago Press, 1989. – 230 p.
3. Dirven R. Cognitive Exploration of Language and Linguistics / René Dirven, Marjolyn Verspoor. – Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1998. – 301 p.
4. Жаботинская С. А. Ономазіологические модели и событийные схемы / С. А. Жаботинская // *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія: Романо-германська філологія.* – Харків : ХНУ, 2009. – № 837. – С. 3-14.
5. The New Shorter Oxford Dictionary on Historical Principles. – N. Y. : OUP, 1993. – Vol. I. A-M. – 1876 p. – Vol. II – N-Z – 3801 p.

Сальтевская М. Концептуальные корреляты референта КРИЗИС, образованные по кваліфікативной схеме (на материале англоязычного газетного дискурса).

В статье установлены концептуальные корреляты референта КРИЗИС, образованные по кваліфікативной схеме в современном англоязычном газетном дискурсе и определен их аксіологический потенциал. Кваліфікативная схема лежит в основе базовых метафор КРИЗИС есть ФИЗИЧЕСКИЙ ОБЪЕКТ, КРИЗИС есть КОНТЕЙНЕР/СОДЕРЖИМОЕ КОНТЕЙНЕРА, КРИЗИС есть ПУТЬ (МЕСТО НАЗНАЧЕНИЯ). Базовый онтологический коррелят ФИЗИЧЕСКИЙ ОБЪЕКТ имеет расширение ФИЗИЧЕСКИЙ ОБЪЕКТ БОЛЬШОГО РАЗМЕРА/ВЕСА, а также биоморфную спецификацию ЖИВОЙ ФИЗИЧЕСКИЙ ОБЪЕКТ и ее антропную спецификацию ЧЕЛОВЕК с расширением СЕРЬЕЗНЫЙ/БЕЗЖАЛОСТНЫЙ ЧЕЛОВЕК. Образ-схемный онтологический коррелят КОНТЕЙНЕР/СОДЕРЖИМОЕ КОНТЕЙНЕРА имеет расширение ГЛУБОКИЙ КОНТЕЙНЕР. Выявленные корреляты реализуют негативную утилітарную оценку «вредно».

Ключевые слова: концептуальный коррелят, концептуальный референт, когнитивная метафора, англоязычный газетный дискурс.

Saltevska M. Conceptual Correlates of the Referent CRISIS Created on the Basis of the Qualification Scheme (in the Contemporary English Newspaper Discourse).

The article discovers the conceptual correlates of the referent CRISIS, created on the basis of the qualification scheme in the contemporary English newspaper discourse and brings to light their evaluative potential. The scheme serves as a basis for such basic metaphors as PHYSICAL OBJECT, CONTAINER/CONTENTS, WAY (POINT of DESTINATION).

Key words: conceptual correlate, conceptual referent, cognitive metaphor, English newspaper discourse.